

הַשִּׁירָה הָעֵבְרִית בְּאֻמְרִיקָה

א

ר א ש ו נ י ם

ראשיתה של השירה העברית באמריקה, שחלה בשנות הששים והשבעים למאָה שעברה, היתה צנומה ודלה. ובמידת ההערכה של ימינו קשה לכבדה בשם שירה.

שירים לכבוד נדיבים ומוסדות, חרוזי תהילה ותודה, דברי שבח לשפה העבריה, הספדים על מתים, מכתבים ופתגמים, קינות על גורל העם ותפילות לכבוד פתיחת בתי־כנסת, דרשות ודרושים ועוד ענינים דומים לאלה היו נושאי ה"שירים".

וה"משוררים" היו כולם חרונים ורובם חזנים, פשוטו כמשמעו. ו"מליץ נפלא" היה השם הנכבד ביותר באותם הימים, ולשמו של תואר־הכבוד הזה חרזו החרזנים את חרוזיהם.

אולם בין תקופה ראשונה, של חזנים וחרזנים, ובין תקופה שלישית זו שלנו, יש לציין תקופת־מעבר, שאין בה עוד מכוחה הוודאי של שירת־אמת, אבל אין בה גם משפע המליצה החרזנית. על תקופת־בינים זו יש לזקוף את שיריהם של רוזנצווייג, דוליצקי, אימבר וחבריהם.

רוזנצווייג — בזכות הסאטירות שלו, שבחריפותן הן ממלאות חלל ידוע וממילא גם תפקיד מיוחד.

דוליצקי — בזכות התחלתו היפה וחיבת־ציון הרומאנטית שלו וכן בשל הסגנון השירי הבהיר ויסורי־נפשו הרבים שמצאו להם ביטוי נאמן בכמה וכמה משיריו.

ואימבר — בזכות "התקוה" שלו, שנעשתה להימנון הלאומי

מנחם ריבולוב

שלנו, וכן בשל הקו הטראגי של חייו והלך-נפשו, השירי, שנשאָר
לו זכר של קיום בכמה משיריו.
זכותו הצנועה של רוֹזנצווייג היא בסאטירה שלו. פי
דברי-שירה שהם שירה, קשה למצוא אצלו. היה בו משהו מן האיש
הרואה את המגוּחך במצבים ואת החולשה באנשים.
המשוררים והחרוזנים מאותה תקופה היו תלשים ממקורם
וזרים למקומם החדש. ובודדים ועזובים היו מתהלכים פה כ"מופזי"
אמריקה". אבל בשעה שאחרים היו ממררים בבכי ומקללים את
יומם על צער הנכר שלהם, היה רוֹזנצווייג מוכיח ולועג. ומפיג
צערו בסאטירה. מסכת אמריקה נסתרסה ונעשתה לו מסכת
„עמא-ריקא“. והמצאָה זו כל-כך ישרה בעיניו, עד שחזר
עליה בשירו „אמריקה“. כל בית בו נגמר בשורה „חריפה“ שכזו:
„פה עמיריק-הוא! עמיריק-הוא!“

אָכן יִשְׁאֵל יוֹצֵר עֲבֹדוֹת עֲלֵי חֶפֶשׁ

פֶּה עֲמִירִיק-הוּא! עֲמִירִיק-הוּא!

— — — — —

עָנְבוּ עִם יְשׁוּרוֹן עִם קָל אוֹרְחוֹת-יִשְׂרָאֵל

לְמוֹ עֲמִירִיק-הוּא! עֲמִירִיק-הוּא!

וכן עד הסוף: הם אחזו בתרמית, החזיקו בשקר — „פה עמי
ריק-הוא! עמיריק-הוא!“ בדרך החינוך ההורים כשלו ו"לכן
בנוער מעל עמם נבדלו — פה עמיריק-הוא" וגו'. "ותהי אמונתם
למו משלח ידים — אָכן עמיריק-הוא" וגו'.

כשמן בעצמות היו וודאי החרוזים האלה למהגרים הבודדים
והעלובים, אשר טולטלו והוטלו לכאן ולא ידעו את הנעשה סביבם
ולא הבינו מה טעם יש בחיים האלה בכרך ההומה והסואן, בעולם
החדש והזר.

והיה לו לרוֹזנצווייג חוש של מציאות. לא הרומאנטיות
המעורפלת של דוליציקי ולא ההזייה של אימבר והרחף בשמי-חלום
היו מנת-חלקו, כי אם העמל על אדמות וצער האדם הקטן.

השירה העברית באמריקה

יש בדבריו רמז והתחלה לשירה „פרוליטארית“ בעברית. הוא רואה אדם לובש בגדי חופש, מיד הוא שואלהו: הידעת, קורא לובש בגדי חופש, עמל המכין מלבוש, אַחִיךְ העובד? והוא נוהג ומביאו אל בית-החרושת, מקום שם נשמע „רעש אופן ופעם“. הוא שומע את קול המכונות ומריח את „חום-היזע“, ורואה אומללים „שופו עצמותיהם, שולח בהם רזון“ וכל זה בא להם „מגזל-מנוחה, משאוף אדים מורעלים, מעבודת-פרך ומחוסר-מזון“.

וגם את ה„רוכל“ יראה „ועל פניו חזרת-מות, פנציב שיש יעמוד עיף יגע, על מצחו עננה הרת-עצבת, כי מרת נפשו לבו יודע“. הוא עזב את אַרְצו, ארץ-מולדת, והניח שם את אשתו, אם לחמשה בנים. העודם חיים או אולי תמו לגזע מרעב? במכתב האחרון שקבל מאשתו לא נזכר שם אחד מבניו ולבו בו דווי: השלום ל כל בניו? והוא פה יסתובב כל היום בחוצות וידפוק על הדלתות. אך אין קונים ואין פרנסה. וצרור כספו נקוב. והנושים נושים בו. „ותפוש ברוב שרעפיו פתו אינו אוכל“. הוא עומד משמים ונוגה, שקוע במחשבותיו עד שתעירהו „אבן על מצח“. משהו מיגון הנכר של ראשונים עולה ומנשב מבין השורות האלה. כן השתקפה אמריקה בחרוזי השירים של רוזנצווייג וחרבריו מאותה תקופה.

בגורל-שירתו של דוליציקי יש משהו הנוגע עד הלב והוא: החלום הגדול והפתרון הקטן. הוא חלם על גדולות. י. ל. גורדון בכבודו ובעצמו ראה בו, לפי עדות דוליציקי ולפי עדות שיר מיוחד, את יורשו וממשיך השלשלת. זמן מועט לפני מותו כתב אליו לאמר:

אַתָּה הוֹלֵךְ לְחַיִּים - לֵךְ וְהֵלַחֵם.

נֶאֱמַי עַל מִשְׁקְבֵי אֲשֵׁלִים מִלְחָמָתִי.

וְקִמּוֹנֵי קְמוּץ אֵל נָא נִנְחֵם

עַל תְּלוּמוֹת שְׁתַּחֲלוּם וְעַל אֲשֶׁר תִּלְמָתִי.

ולא נחה דעתו של יל"ג עד שציווה לו לדוליציקי:

הא לך צטי, עלה רש מקומי!

אבל דוליציקי לא עלה ולא ירש, אלא ירד לאמריקה. כי אם באשמת הסביבה ואם באשמת בן-הסביבה לא היתה אמריקה מקום-ברכה ומקור-יצירה למשורר העברי. הכרת ירידה זו וודאי לא בנקל באה לו למשורר, כי בה הלא יש מחתימת גזר-דינו, אבל לאט-לאט הפיר בה והתוודה עליה. שיריו אשר כתב פה חדורים מרוח העצב והיאוש, מהכרת חוסר-ישע וחוסר-תקוה. ואין זו אותה פסימיות, המדריכה את הנפש מנוחה והדורכת אותה כקשת לקראת מלחמות חדשות וכיבושים חדשים. לא, זו היא אותה פסימיות אפורה ואפלה, שאין אחריה כלום. זוהי כניעה לגורל וקבלת הגזירה — ולא נשאר דבר אלא להתאונן ולהתלונן, לבכות ולהתמרמר. את השירה אין פסימיות זו מפרה, אבל את גפש המשורר היא מנחמת קצת, כי אחר שישיח — ירווח לו מעט. את אמריקה אין הוא רואה וממנעמי חייה אינו טועם. וכשמזמינו בעל „אוצר החכמה“ לתרום לו מפרי עטו, „לזרוע זרע-קודש בעמק רפאים“ בלשון דוליציקי, אינו נותן לו שיר שהוא שיר, אלא מכתב בחרוזים על אי-התועלת בדברי-ספרות עבריים. הוא עצמו גואש מאמריקה, שהיא בעיניו רק „עמק-רפאים“, יכן הוא מייעץ לחברו:

הנח לאמריקה מחקמה ומדעים.

פה אור חקמתני לא יגה, לא יגה.

אם כן — מה יש להם לאנשי-רוח לעשות?

הכה נתחכמה להיות שואבי-מים:

נצמסה קפת רובלים ונדפוק דלתיים,

נשקה כסופי ראש על האבנים,

נרצע במרצע או נתפור מכנסים —

אך מה לנו פה לחקמת-ישראל?...

השירה העברית באמריקה

ואם בכל זה יש בלב מישהו חפץ לכתוב ולהוציא ספרים, עצתו
לו אמונה:

נוציאָה נא לאור ספרים וּעֲתוּנִים
בשפת־קָבֵל השְדוּדָה – לשפחות וּעֲגֵלוֹנִים,
אָו נִמְצָא לְמַכְבִּיר קוֹרְאִים וְקוֹנִים,
וּבְצִינֵי כָל זֵהִיה תַּקְמִים וּנְבוֹנִים –
אָךְ מָה לָנוּ מִה לְתַקְמַת יִשְׂרָאֵל!?

תפיסה זו, מלבד היותה שטחית וחרמנית, יש בה משהו מעליב
עד מאוד לעצם תעודתו של המשורר והסופר. אין קוראים — אין
צורך בשירה. ואם אין דורשים לעברית — „נוציאָה נא לאור
ספרים וּעֲתוּנִים בשפת בבל השדודה לשפחות וּעֲגֵלוֹנִים.“
תפיסה כזו כמעט־„פרוליטארית“ היא, אלא שיש בה גם בוז
לפרוליטארים, וכן נוצרת מעמדיות חרמנית, שהיא ביסודה מתנגדת
לרוח השירה העברית.

סיבת הדברים האלה והמרירות שלהם ידועה. שירי ה לחם
ו ה ר ע ב שלו גילו לנו את הסוד המר. „אין לחם ומחיה ותבשיל
בסיר“ הוא מוטיב קבוע ונשנה בשירתו. וכשהוא מדבר על בני
המשורר אשר נשארו אַחֲרֵי מוֹת אֲבִיהֶם — איך יראם? „ערומים
פצאתם מרחם“, וְאַחֵר — רעבו ללחם“, וב„תלונת המשורר“ יקרא
ביאוש: „מה אוכל? מה אשת? בדאָגה קראתי. המיתני נא
אלי וְאַל אראה ברעתי“. ומתוך בוששה והתנצלות יתוודה: „לא
מלאך, לא שרף ולא בן שמים, רק בשר אָנְכִי, קשי יומי הראני,
לי טוחנות בפה, בבטן מעיים, גם שפקן תדרושנה מאדונן העני.“
ורעבו זה ללחם פקח את עיניו לראות את כל כדור הארץ
כ„דמות פּכּר לחם“.

תמונה אפלה היא זו, תמונת עולם המיסדת על הלחם.

ולא פעם היא מתרחבת ועוברת את גבול הלחם. ודוליצקי,
שהמורד בו לא מת אף פרגעים היותר קשים, יודע לשיר פה:

מנחם ריבולוב

ולא נשינו רבים אורו (של השמש) נשקנו קלי אור
ולא נשינו רבים אור ונתקנו לאטם.
ולא יקצאו רבים לתם נשקלה לעור —
ונלחמו ויפרכרו וינועו בלא עתם . . .
ויקצאו רבים לאמת ומתו בקצמאונם.
ויבקשו רבים משפט ונתלו בצונם . . .

אלם בשיר זה עצמו, "שחר של מי?", יספר בלשון ענוגה גם על גבנון ועל זמיר, גם על תדהר זקן ועל מעין זך וגם "אני וצפורי שרנו שיר נעים, שיר אהבה לתבל, שיר אהבה לבריאה!..."

ואהבה זו ותקוה זו, שלא מצאו תיקונן בהווה, הופנו לעבר ולעתיד. לעבר ניתנו הגעגועים, לעתיד ניתנו התקוות. מפאן — הרומאנטיות הגדושה של שירי חיבת-ציון שלו. וכשם שפה ובהווה הכל מכוסה ערפל — פן שם ובעתיד הכל שופע אור. "בך — בארץ-ישראל — כל אבן — שוהם, כל אבק — פתם טהור. כל עץ בך — עץ החיים. כל עשב — צרי כל מכה, צוף — כל יובל מים, כל רוח — תפילה זכה".

פן מילא המשורר עגום-הגורל את החלל בחייו ובמקום-מגוריו בחלומות תמימים וזרודים מן העבר והעתיד — בארץ-הצבי.

ומבחינה זו דומה לו גם אימבר.

אף משורר זה, ששתה מפוס-הצער עד תומה וחג משפרון-כאב, משורר זה, שכל העולם היה מתנועע ומתמוטט לפני עיניו, אף הוא נאחו בשארית-אמונתו ובכל ישותו בקסם הציונות המרחפת בעבים, בחיבת-ציון המתוקה והתמימה.

האיש שהיה נע ונד, סובל יסורי-רעב ומדווי-מחלות, מתגולל במרתפים ומנודה מכל, שכור מיין-היאוש ומורעל מכוהל-החיים — היה מתרומם מעפר וחורג ושואף אל על, אל חזון ירושלים, אשר בו ראה "חומה וקש, אבני אקדח וחומות ירושלים, גם אשמע — הלויים בשיר ניצחו עלי נבל ומצלתיים".

השירה העברית באמריקה

את שחסר לו בסביבתו ובזמנו מילא בהזיות ודמיונות על
ארץ־הצבי ועל תחיתה בעתיד.

ואת פיסופיו לכוח ארצי, ממשי, סיפק בשיריו ה"צבאיים"
על יעקב אשר "ישא קשת וחנית" ועל "צי אדיר" ועל "אניות
יהודה" אשר יראה על הים.

ההווה האפל פג וכאילו לא היה. הארץ אשר עליה התהלך
האיש נעלמה מתחת הרגלים. מראות־המציאות נמוגו. ומשורר
זה הן מוכשר היה יותר מכל חבריו הקודמים לחוש ולהבין לראות
ולדעת את אמריקה. ראשית, היה ביסוד־נפשו משהו מן האמנותי־
בוהמי, התועה ומחפש, ושנית, כתב ספרים באנגלית. ובכל זאת
לא נמצא כמעט כל קשר של פריה ויצירה בינו ובין הסביבה.

ואם נשאָר בכל זה קשר־מה בין המשורר ואדמת אמריקה,
הרי זה הקשר של יסורים בחייו וקשר הקבורה במותו. פי באדמת
אמריקה נקבר האיש ובעפרה נבלעו ניצוצות נשמתו התועה.

ויגון־נכר זה היה גורלם של כל המשוררים העברים מאותה
תקופה. צער־התלישות נשקף היה מפל שורה שפתבו ואי־התואם
שפין האנשים וסביבתם מעורר עד היום רחמים וכאב.

משורר אחר מאותה חבורה, י צ ח ק ר ב י נ ו ב י ן , קרא
לעצמו "איש קובנה", ואיש קובנה נשאָר בניו־יורק עד אחרון יומו.
לספר־שיריו קרא "על נהר פבר", פי כגר וכגולה רָאָה את
עצמו בארץ נכריה ואת הנעשה סביבו לא רָאָה ולא הבין.

בפשטות לוקחת־לב יתודה לאמר :

אך קִסֵּר הַתּוֹמִים לְסִנֵּי כָּל הַיָּקוּמִים .

אֲנִי רוֹאֶה . אֲנִי קוֹרֵא וְלֹא אֶבִּין מָאוּם .

ואמנם, מלאים שיריו מאותו יאוש אפור ועכור, שאין אחריו
ולא כלום. פי את היאוש המבורך והפורה, זה אבי האמונה הנעלמת
ומתגלה, השוקעת ועולה, לא ידע, כשם שלא ידעוהו דוליצקי
ואימבר.

והוא בוכה מרה כככות איש אוֹבֵד־חַיִּים ואוֹבֵד־אֲמוּנָה :

מנחם ריבולוב

נוֹאֵשׁ מַחִיִּים, נוֹאֵשׁ גַּם מִמֶּנֶת
אֶתְהַלֵּךְ עִתָּה כְּצֵל כְּנִיא צֵל־מֶנֶת.

מה מקור היאוש הזה והאופל הזה?
אותו מקור שממנו נבעה פסימיותו של דוליצקי: המצוק
של החיים. ה ל ח מ א ש ר ח ס ר . ובצרתו יתנחם לאמר:

גַּם בְּשִׁבּוּר מִטֶּה־לְחֵמִי נֶאֱהִי נְגִיעַ
עַת מִפְּסוּת מַצְבֵי עֵמֶק נִפְלֵתִי
נִשְׁאֲתִי מִקְאוּב בְּסִתֵּר לֵב פְּצִיעַ,
אֶךְ כְּבוֹד בֵּת שִׁינְתִּי לֹא חָלַלְתִּי.

במה שמר את כבוד בת־שירתו מחללו? —

לֹא מִכְרַתִּי אֶת עֵטִי מִמִּכְרַת־עֶבֶד
וּלְחֵזִי מִבִּשְׁת לֹא יֵאָדִימוּ —

— — — — —
לֹא עָשִׂיתִי בֵּת־שִׁירָתִי שִׁסְתָּה חֲרוּסָה,
לֹא הִקְטַרְתִּי לְגִבִּירִים קִטְרַת־חֲנוּפָה,
לְבִי לְעַמִּי מִזְעַר הַקְדָּשָׁתִי,
מִיִּתְרֵי כְּנֹרֵי עַל אִידוֹ הִרְעַשְׁתִּי.

מובן, שנחמה זו אין ערכה נעלה ביותר, כי משורר המתנחם ומתפאר שלא מכר את עטו, אינו נותן כבוד גדול לאותו דבר הנקרא עט. והגבורה של «לא הקטרתי לגבירים קטורת־חנופה» אף היא אינה מובנת לנו עתה כל־צרכה, ולא נוכל להעריכה כמו. אבל לפי שכל מרחק, וביחוד מרחק־זמן, מרכז את הדברים ומגביר את מידת־הרחמים ביחס אליהם, אין גם לנו דרך הערכה אחרת אלא זו של רחמים והבנה, כי תקופת־ילדות היתה זו וחותמה — התמימות.

ותמימות זו הקרתנית היא שהיתה קו־החן היותר נעים בשירת־
הבוסר של אמריקה העברית.